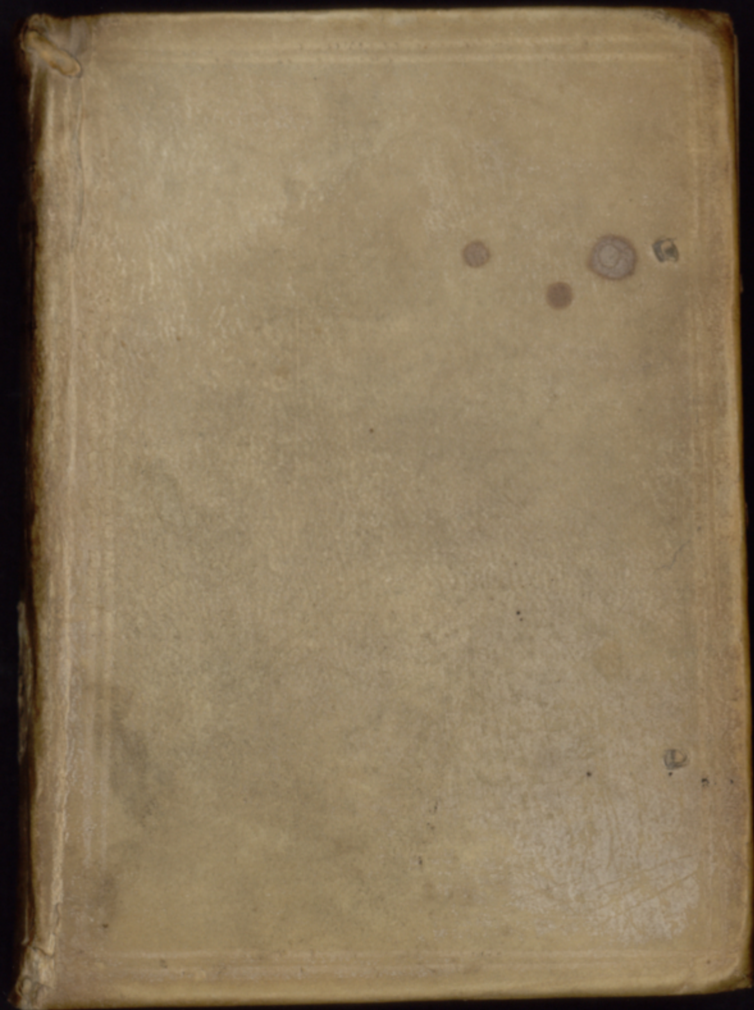
Joan [illegible]
De proprietate relig.
[illegible]
[illegible] Clericos/
Instructio [illegible]
[illegible]
De Privilegiis
Clericorum &c.
De Iustitia
Commutativa
Regulae [illegible]

Toutes les pièces de ce
recueil ont été cataloguées

F. R.

1959

Recueil

1° Carmen Sapphicum
Æneæ Silvii
2° De religionis divi Benedicti
ruina et instauratione oratio
(précédé d'une lettre
de Sebast. Brant
au chan. Christophe de
Utenheim.) f° 7

¶ Viatorium seu instructorium clericorum ad sacros ordines promouentium/ ac omnibus viris ecclesiasticis vtile/ ⁊ perq̄ necessarium.·.

¶ Spes mea deus.

Au pellican

Ad erudimentū nouellorum

officium ſacerdotale ꝑ ordinis ſuſceptionē adipiſci volentiū: hoc opuſculū ſcribere / cōpendioſiſſime ꝙ poterit curatur. Gratia cuiꝰ queritur. Primo.

N quot conſiſtit officium ſacerdotale? In quattuor ſecundū quattuor ethimologias huius dictionis ſacerdos. In quibus? Primo in miſſarum celebratione: et ſic dicitur quaſi ſacra dicens. et propter hoc requiritur in ſacerdote / vt ſit grammaticus. ad intelligendum verba que diſtincte in officio tali ꝓfert. Secundo in confeſſionum auditionibus: et ſic dicitur quaſi ſacer dux. et propter hoc debet ſacerdos cognoſcere et diſcernere lepram a lepra / id eſt peccatum a peccato. Tertio in ſacramentorum miniſtratione: et ſic dicitur quaſi ſacra dans et ꝓpter hoc debet ſacerdos ſcire quot / et que / ſunt ſacramenta et in quibus conſtant Quarto in plebis doctrina et ſic dicitur quaſi ſacra docens: ⁊ propter hoc debet ſacerdos adminus ſcire articulos fidei / precepte legis / et cetera neceſſaria anime. Tanq̄ a digniori de ſacramentis prius eſt agendum. Primo.

Quid eſt ſacramentū? eſt rei ſacre ſignum. Uel ſic a miniſtro ſententiarū diffinitur. Sacramentū eſt inuiſibilis gratie viſibile ſignum vt eius ſimilitudinē gerat et cauſa exiſtat. Quis fuit inſtitutor ſacramentoꝝ ſiue quis inſtituit ſacramenta. Reſponſio Chriſtus. qd̄ probatur: qꝛ eius eſt inſtituere ſacramenta cuius eſt legē dare. Sed chriſtus dedit legem ſub qua ſacramenta conferuntur: ergo chriſtus inſtituit ſacramenta. Quot ſunt ſacramenta? Septem: ſcꝫ. Baptiſmus / Confirmatio / Euchariſtia / Penitentia / Extrema vnctio / Ordo et Matrimonium. Quare ſunt tot? Ratio eſt. Qꝛ ſi

cut est in vita corporali sic suo mō debet esse in vita spi=
rituali: sed est in vita corporali φ homo prio gñaẗ Scd̃o
augetur / Tertio nutritur / Quarto p prolez multiplicaẗ
Quinto qz sanitas eius potest ipediri τ indiget medici
na. Similiter i vita spũali sunt quinqȝ necessaria: scilicȝ
gñatio / τ sic est baptismus. Scd̃o augmẽtatio / et sic est
cõfirmatio. Tertio nutritio siue nutrimentũ: τ sic est eu=
charistia. Quarto multiplicatio spũalis: et sic est ordo
vel corporalis: τ sic est matrimoniũ. Quinto medicina. τ
hoc est dupliciter / vel medicina cõtra pctã: et sic est peni
tentia. vel contra reliquias peccati. τ sic est extrema vn=
ctio. ¶ Eucharistia τ matrimonium possunt iterari. Et
rõ est: qz sacramẽta que imprimũt caracterẽ p quã in ca=
ractere virtus eorũ semper manet nõ debent neqȝ possunt
iterari Sed baptismus / ordo / τ cõfirmatio ĩprimũt talẽ
caracterẽ: ideo nõ debẽt iterari. Cetera aũt sacramenta
non imprimũt talem caracterẽ / iõ pñt iterari. Vñ versus
Fons / sacer ordo / confirmatio non itirantur.
Vnctio pena cibus que simul thorus hec iterantur.
¶ Quid est caracter? Est quedam impressio ptãtis spi=
ritualis p quã suscipiens sacramentũ põt aliquid facere
qd̃ non poterat añ. Exẽplum Vt ordinat⁹ in p̃sbiterum
põt aliqd qd̃ non potest non p̃sbiter. ¶ De baptismo

Quid est baptismus? Est ablutio corporis exterio=
ris cũ prescriptura idest taxata verboꝝ forma fa=
cta. Et illa ablutio exterior facta in corpore est signũ ab
lutionis spũalis / quã deus fecit in mẽte. Et dr̃ baptism⁹
a baptiso / as / qd̃ est ablu o abluis. ¶ Que est materia
baptismi? Aqua simplex et elemẽtaris. Et rõ est: qz xp̃s
ĩstituit baptismũ i aqua / aqua ergo est materia. ¶ Qua
re cicius i aqua φ̃ i alio liqre? Rõ est qz sacramẽtũ maxie
necessitatis dȝ habere materiã cõmunẽ oĩbus locis τ hoĩ=
b⁹ ne pter defectũ materie aliqs ipediaẗ a susceptiõe il=

llius sacramenti. Sed baptismus est maxime necessitatis/ et aqua est liquor cōmunis omnibus: ergo aqua et non alius liquor est materia baptismi. ¶ Utrum aqua debeat esse benedicta vel non? Rnsio. Hoc non facit ad sacramentum: quia siue fuerit benedicta siue nō/ est baptismus tñ in ecclesia bñdicitur ꝓpter maiorem reuerentiam circa sacramentum. ¶ Que est forma baptismi? Verba q̄ proferuntur a sacerdote/ vel alio baptisante sunt forma que sunt ista. Ego baptiso te: In nomīe patris et filij et spiritussancti amen. Ista verba debent proferri cū deuotione/ et intentione baptisandi/ sine pausa: ¶ Sed quid dicendum est de his de quibus dubitatur an sint baptisati vel non. Ut puta qñ aliqua vetula baptisauit que forte per ignorantiā/ vel festinationē/ vel aliquid aliud tale non bene protulit verba vel alio modo? Tenendum est pro regula gñali q̄ de quibus est dubium/ an sint baptisati/ vel nō/ v̄ba debent sic ꝓferri. Si tu es baptisat⁹/ vel(ta) non te baptiso. Sed si tu nō es baptisatus vel(ta) Ego te baptiso In nomine patris et filij et spiritussancti amen. ¶ Quis pōt ↄferre baptismum siue quis est minister baptismi? Rñdeo Aut est extra casum necessitatis/ et sic solus sacerdos est minister/ vel in casu necessitatis/ et sic omnis/ tam presbiter q̄ laicus/ tam vir q̄ mulier/ tā fidelis q̄ infidelis/ tam christianus q̄ paganus dum tñ proferant verba cum intentione proferendi baptismum potest conferre istud sacramentum. ¶ Quare alius a sacerdote potest conferre baptismum/ cum nullum ad sacramentum alius a sacerdote vel episcopo possit cōferre Ratio est: q2 sacramentū maxime necessitatis debet habere ministrum communem: ne propter defectum ministri aliquis se excuset a tali sacramento: vel periculū aliqđ superueniat. Sed baptismus est maxime necessitatis/ cuȝ nullus sine baptismo possit saluari: ergo dȝ esse minister

cõmunis huius sacramẽti Et sic alius a sacerdote potest cõferre: ceteris tñ paribus digniori deferendo. Qr laic⁹ non debet baptisare sacerdote presente: et sic de aliis. ¶ Qui debent suscipere baptismum? Omnes tam viri q̃ mulieres. Ratio est. Quia sine baptismo in re vel in voto nullus potest saluari. Teste christo dicente. Nisi q̃s renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest intrare regnum dei. ¶ In adultis autem requiritur intentio propria suscipiendi baptismum: in paruulis vero sufficit fides/et intentio eorum qui afferunt eum ad baptismum. ¶ Utrum baptismus debeat fieri in mergendo vel aspergendo? Responsio. Unusquisq̧ debet tenere ritum sue ecclesie siue dyocesis. ¶ Utrum debeat fieri trina immersio vel vna? Responsio Sufficit vna: q̃uis ceteris paribus melius sit per trinam in figura trinitatis ¶ Quid est effectus baptismi? Est delere omnem culpam tam originalem q̃ actualem et conferre gratiam et aperire ianuam regni celestis.

¶ De confirmatione.

Quid est confirmatio? Est consignatio facta cum crismate in fronte baptisati ab episcopo cum certa forma verborum ad audacter confitendum nomen christi. ¶ Que est materia sacramenti confirmationis? Est sacrum crisma ĩ quo sunt duo: scz oleũ oliuarum/ et balsamus. Ratio est: qr xp̃s illud sacramentũ ĩstituit fieri in crismate. ¶ Que est forma confirmationis? Verba quã pfert ep̃us cõfirmando. q̃ sunt ista. Cõsigno te signo crucis ⁊ cõfirmo te crismate salutis: in noĩe pr̃is ⁊ filii et sp̃ũs sancti amen. ¶ Quis est minister sacramẽti cõfirmationis? Solus ep̃us. Ratio est. Qr sicut est in corporalibus/ita in sp̃ũalibus. Sed sic est in corporalibus q̧ pmouere aliquẽ ad statũ excellentie pertinet ad illũ q̃ hʒ curã cõmunitatis/ita in sp̃ũalib⁹. Sed ep̃us curã hʒ cõitatis

in spūalibus: ergo epūs hȝ confirmare seu cōferre sacramentū cōfirmationis quod per aliquos ꝓmouet ad statum militie christi siue efficitur miles christi. ¶ Qui debent recipere confirmationē? Oēs tam viri ꝙ mulieres dum tamē habeant vsum rationis. Et hoc est vt sint apti ad confitendum nomē xp̄i. ¶ Qualis est ritus cōfirmationis? Unctio cum chrismate ab epō in fronte cōfirmati per modū crucis sub forma ꝟborū supposita. ¶ Quis est effectus huius sacramenti confirmationis? Robur ad fidem xp̄i ꝛ audacia cōfitendi nomē xp̄i. Qꝛ ad epūȝ cōferre sacramētū cōfirmatiōis ptinet. ¶ De eucharistia.

Quid est eucharistia? Est sacramentū corpis ꝛ sanguinis xp̄i contentorū sub speciebus panis ꝛ vini ꝟtute verboꝝ a sacerdote ꝓlatorū. Et dr̄ ab eu ꝙ est bonū ꝛ caros gr̄a quasi bona gratia. Qꝛ in illo sacramento cōtinetur xp̄s qui est fons gr̄e. ¶ Quis est minister huius sacramenti eucharistie? Respondeo. Ois sacerdos rite ꝛ legitime ordinatus / ieiunus existens sine peccato mortali: et cui nō est ꝓhibitum celebrare missam. ¶ Utrū presbiter in pctō mortali existēs celebret missam et consecret? Respondeo ꝙ sic ꝙuis sit ad damnationem eius. ¶ Utrum angelus possit esse minister eucharistie? Respondeo ꝙ non: qꝛ caracter sacerdotis p̄supponit caracterem baptismalē: sed angelus non potest baptisari cū sit res incorporea: ergo non potest esse sacerdos / ꝛ per cōsequens nec potest esse minister eucharistie. ¶ Que est materia sacramenti eucharistie? Duplex est / panis / ꝛ vinum. Et ratio est: qꝛ xp̄s instituit panē ꝛ vinum esse materiā eucharistie: qꝛ primo consecrauit in pane et vino. Et iō corpus xp̄i datur ī hoc sacramēto sub specie panis et sanguis ei⁹ sub specie vini. Ut dr̄ iohānis sexto. Caro mea vere est cibus: ꝛ sanguis me⁹ vere est potus. ¶ Queritur de quo pane? Respondeo de pane tritici azimo /

id est non fermentato/aqua elemẽtari confecto. ¶ Que
ritur etiã de quo vino? Respõdeo de vino vitis puro/ nõ
agresto vel acetoso. ¶ Utrum debeat poni aqua cum vi=
no? Rñdeo/ita. ¶ Utrũ sit de essentia sacramenti eucha=
ristie? Rñdeo/non. Quare ergo ponitur aqua. Ad de=
notandum vnctionẽ xp̃i ⁊ populi fidelis q̃ fit virtute hu
ius sacramenti. ¶ Que est forma sacramenti eucharistie
Respondeo verba q̃ ꝓferunt a sacerdote consecrãdo. Et
est duplex forma. vna corporis/et alia sanguinis. For=
ma corporis/est ista. Hoc est enĩ corpus meũ. Forma san
guinis/est ista. Hic est enĩ calix sanguis mei noui ⁊ eter
ni testameti misteriũ fidei qui pro vobis ⁊ ꝓ multis effun
detur in remissionem peccatorũ. In forma siue in verbis
forme sanguinis xp̃i tangit q̃ beneficia siue effectus que
recipimus a passione xp̃i. Primũ beneficiũ siue primus
effectus est: qꝛ a potestate demonis sum⁹ p ipsam passio=
nem liberati. Et hoc tangitur cũ dicitur. Hic est enĩ calix
sanguinis mei. Scd̃m beneficium siue scd̃s effect⁹ est: qꝛ
per ip̃m facti sumus heredes christi/et regni celestis. Et
hoc tangit cum dicitur noui ⁊ eterni testamenti. Tertiuꝫ
est: quia p ipsum sumus i fide catholica formati. Et hoc
tangitur cũ dicitur misterium fidei. Quartũ est/qꝛ p ip̃m
sumus a peccato liberati/et hoc tangitur cum dicitur in
remissionem peccatorum. ¶ In quo loco debet missa cele
brari? Respondeo. In loco sacro ⁊ mũdo: vt puta in eccle
sia. Iuxta dictũ augustini dicentis/extra ecclesiã non est
locus veri sacrificij Duplex est ecclesia quo ad ꝓpositum
vna est congruitatis fideliũ/fide/et charitate: ⁊ de tali in
telligitur dictũ. Augustini extra eccl̃iam non est loc⁹ veri
sacrificij. Alia est eccl̃ia domus materialis i qua dicũtur
hore ad missarũ solennia. ⁊ extra talẽ eccl̃iam i q̃busdaꝫ
casibus põt missa celebrari. ¶ Casus sunt isti ꝓpter ho=
nestũ exercitum. ¶ Item ꝓpter maximi cõgregatiõem

populi que in ecclesia parua non potest recipi/potest in cymiterio vel alio loco celebrari:dũ tamen tali modo aptentur omnia ꝙ non ibi possit inferri offendiculum. ¶Item in domo alicuius magni domini:necessitate tamen imminente/et cum licentia episcopi potest missa celebrari. ¶Nota aliqua circa hoc/ꝙ semper debet esse tabula lapidea et benedicta alicui stipiti annexa/et integra:qꝛ si quis presumeret celebrare aliter peccaret mortaliter. ¶Item nota ꝙ calix debet esse de auro/vel de argento/vel de stanno/non de alia materia propter pericula que possunt euenire? ¶Item nota ꝙ corporalia debent esse linea de lino:non de alia materia: quia christus fuit inuolutus in monumento in sindone munda. id est in lino cādidissimo:qđ significatur ꝑ corporalia linea. ¶Item nota siue in in ecclesia siue extra celebretur missa/altare semꝑ debet erigi versus oriētem. Ita ꝙ ille qui dicit missam habeat faciē ad oriētem. Rō est: qꝛ xp̄s oriens est. Lu.i. visitauit nos oriens ex alto/id est xp̄s. ¶Item nota ꝙ in in ecclesia poluta sanguine/non debꝫ celebrari. qui aūt celebraret peccaret mortaliter: non tamen efficeret irregularis. ¶Item nota ꝙ quando ecclesia poluta est cymiteriū sibi cōtiguū est polutum/nec est ibi celebrandū. Sed cymiteriū nō cōtiguū nō est pollutū. Sed si cymiteriū siue cōtiguū siue non sit pollutū/ecclesia non ꝓpter hoc est polluta ⁊ potest celebrari. ¶Item nota ꝙ tp̄e interdicti ḡnalis et non alias non debet dici missa alta voce/nec ianuis apertis/nec hore in ecclesia nisi in quattuor festiuitatibꝰ. scꝫ in die natalis/pasche/pēthecostes/et assumptiōis beate marie virginis. ¶Itē nota ꝙ excōicato presente nullus debꝫ celebrare/qꝛ peccaret mortaliter. ¶Quare requiritur tabula lapidea? Respōsio. Qꝛ signat monumentū xp̄i siue sepulchrum: quod fuit excisum in petra: ¶Utrū requiritur ꝙ ecclesia

sit semper bñdicta? Rñsio. Dicendũ est q hoc non facit ad sacramentũ qꝛ siue sit bñdicta siue non pōt celebrari: tñ propter solẽnitatẽ valde honorificũ est in ecclesia bñdicta celebrare. ¶ In quo tpe debet missa celebrari. Rñsio De die ꝛ non de nocte. Et rõ est qꝛ per noctẽ denotat̃ status pctĩ: ꝛ per diẽ status grẽ. Ideo ad denotandũ q ille q̃ dicit missam dꝫ esse in statu grẽ / dꝫ dici de die ꝛ nõ de nocte iuxta dictũ aplĩ. Abiiciamus opa tenebrarũ. id ẽ peccata ꝛ induamur arma lucis. id est ꝟtutes. Excepto tñ in festo natiuitatis dñi. ¶ Sunt tres hore principales q̃bus debet dici missa: scilicet Tertia / Sexta / et Nona. Quia missa dicitur in memoria passionis christi: q̃ fuit principaliter in illis horis vt patet in euangeliis et intelligitur de missa solenniter dicta in ecclesiis. ¶ Item nota q a puncto aurore vsq ad nonam potest missa celebrari / post nonam vero non. ¶ Item nota q nullus debet missam celebrare anteq̃ dixerit horas: et congruum est vt dicat primam ante missam. ¶ Item nota q presbiter non debet facere suum officium ad voluntatem / sed secundum ordinarium suum. ¶ Quot missas quilibet sacerdos potest celebrare de die? Responsio / Nullus debet dicere missam / nisi semel in die. Excepto in die natalis domini: in quo celebrantur tres. ¶ Quare in die natalis domini celebrare potest presbiter tres missas? Responsio. Quia per illas tres missas representantur tres natiuitates christi / scilicet natiuitatem eternam a patre natiuitatem spiritualem qua nascitur in animabus iustorum per gratiam / natiuitatem corporalem qua nascitur de virgine maria. ¶ Nota q sunt quidam casus in quibus potest aliquis sacerdos duas missas de die celebrare. Vide in manipulo curatorum. ¶ Item nota q quando aliquis sacerdos vult celebrare bis vel ter missam non debet post sumptionem sanguinis su-

mere vinū vsq; ad vltimā missaʒ/ q2 iā non esset ieiunus
¶ Quot sunt vestes quibus debet indui sacerdos? Septem. scilicet superliciū/amictū/alba/cingulū/manipulum/stola/ꝛ casula: ꝗuis tamē superliciū nō sit de essentia misse: ꝛ sic nō reqritur ꝙ sit būdictū. Cetera aūt debēt benedici ab epō. ¶ Quid significatur ꝑ illas septē vestes Rūsio. Septē dona spūssancti quib⁹ dʒ esse sacerdos ꝑfusus vel vt arma cōtra septem peccata mortalia ordinanẗ qbus sacerdos dʒ esse munitus: vel signāt septem ꝟtutes tres theologales. ꝛ quattuor cardinales: qbus dʒ esse ornatus. vel septē opa mie: quibus sacerdos dʒ esse deditus vel septem dotes: quas celebrans digne habebit in paradiso. Quattuor ex parte corporis/ꝛ tres ex parte anime
¶ Itē superliciū qd signat? Mundiciā vita quā debet habere sacerdos: ꝛ sic fit de lino albo ꝛ mundo. ¶ Quid significat amictū? Eleuationem mētis ad quam sacerdos debet habere p̄aliīs: maxie quādo dicit missam ¶ Quid significat alba? Perseuerantiā in bono: quam dʒ habere sacerdos. ¶ Quid significat cingulū. Timorem dei: per quam prohibeẗ pctm̄ ꝑpetrari a sacerdote ¶ Quid significat manipulus? Fructū bonorū operū quē boni sacerdotes reportabūt in paradisum. ¶ Quid signaẗ ꝑ stolā Mortificationē carnis: ꝛ dʒ poni in modū crucis ad designādum ꝙ sacerdos dʒ portare crucē penitētie ī corpore suo. ¶ Quid significat casula? Caritatē que p̄eminet oībus aliīs ꝟtutibus/ꝛ cooperit multitudinē pctōrum.
¶ Quibus dʒ dari istud sacramētum? Oībus fidelib⁹ in etate debita/ꝛ sine pctō existentib⁹/ꝛ reqrētib⁹ ꝛ ieiunis nisi sit infirmitas. ¶ Nota ꝙ ad sumptionem hui⁹ sacramenti tria reqruntur. s. Eleuatio mentis ad deum/ Mūditia corꝑalis/imunitas pctī. vltimū de necessitate reqritur/Alia non. sed de congruitate. ¶ Quot modis sumitur sacramētum eucharistie? Quattuor modis. s. cor

poraliter: sicut si infidelis sumeret non credens ibi esse corpus xp̄i verum Spūaliter: vt fideles audientes missaꝫ cum deuotione. Sacramentaliter / ꝛ corporaliter: vt christiani qui sumūt in pctō mortali. Sacramentaliter / corporaliter / et spūaliter simul. vt qui cū caritate / ꝛ grã / deuotione / ꝛ fide existētes recipiunt istud sacramentū sine pctō q̄ ex tali pceptione recipiunt grãm in hoc mūdo et gloriā recipient in paradiso ¶ Itē excōmunicatis nō est dandū istud sacramentū. de ritu huius sacramēti aliquid dicetur in sequentibꝰ: iō pro nūc taceo. ¶ De periculis occurrentibꝰ in missa cā breuitatis omitto: et multa alia q̄ possent īuestigari q̄ cōtinenꝰ in manipulo curatorum.

De sacramento ordinis.

Quid est ordo? Est signaculū quodam ī quo et per qđ spūalis potestas seu officium tribuiꝰ ordinato ¶ Cur dicit ptās? propter ordines ꝑprie dictos. Cur dicit officium? propter ordines communiter dictos. Quot sunt ordines? Rñsio. Scdm theologos sunt septem. scꝫ. exorcistatus / hostiariatus / lectoriatꝰ / accolitatꝰ / subdyaconatus / dyaconatꝰ / ꝛ pr̄sbiteratus. ¶ Quare sunt tot? Rō est. quia oīs ordo ordinatur ad corpus xp̄i ꝑut in sacramento eucharistie cōtinetur. Uel q̄ ad cōsecrandū ꝛ sic est pr̄sbiteratus. Uel ad dispensandū / ꝛ sic est dyaconatus Uel ad p̄parandū materiā sacramenti eucharistie / et sic est subdyaconatꝰ. Uel ad q̄rendū materiā ꝛ sic est accolitatus. Uel ad fugandū dyabolū ne aliquē ipediat a sumptione huiꝰ sacramēti / ꝛ sic est exorcistatꝰ. Uel ad recipienda dignos ꝛ excludendū indignos susceptores huius sacramenti / et sic est hostiariatus. Uel ad proponendum ea que de xp̄o dicta erāt in veteri testamento / ꝛ sic est lectoriatus et sic sunt septem ordines. ¶ Nota ꝙ sunt quideꝫ ordines maiores et sacri / et quidem minores / qui non sunt sacri. Quot sunt sacri ꝛ maiores? tres. scꝫ Subdya-

conatus/dyaconatus/et presbyteratus. Quot sunt non sacri: quattuor. scz. exorcistatus/lectoratus/hostiariatus/et accolitatus. Quod est officium lectoratus: Legere prophetias. Quod est officium exorcistatus: fugare dyabolum ne impediat aliquem assumptione sacramenti eucharistie. Quod est officium hostiariatus: recipere dignos/et excludere indignos ad recipiendum eucharistiam. Quod est officium accolitatus: portare vrceolos cum vino et aqua. Quod est officium subdyaconatus: portare calicem cum vino ad altare/et preparare necessaria ad sacramentum eucharistie. Quod est officium dyaconatus: dispensare corpus xpi fidelibus. Quod est officium presbyteratus consecrare verum corpus/et verum sanguinem christi. ¶ Nota quod his visis potest in particulari dari diffinitio cuiuslibet ordinis. Exemplum. Primo.

Quid est ordo presbiteratus: est potestas per quam ordinatus in presbiterum potest consecrare corpus et sanguinem ¶ Quid est ordo dyaconatus: Est potestas per quam ordinatus in dyaconum potest dispensare corpus xpi ¶ Quid est ordo subdyaconatus: Est potestas per quam ordinatus in subdiaconum potest necessaria ad consecrationem preparare/et sic de aliis. ¶ Quid est ordo lectoratus: est officium per quam ordinatus potest legere prophetias/et sic de aliis. ¶ Utrum caracter omnium ordinum presupponat caracterem baptisinalem: Respondetur quod sic: quia non baptisatus non debet/nec est dignus promoueri ad ordines: cum baptismus sit ianua et fundamentum omnium sacramentorum.

¶ De sacramento extreme vnctionis.

Circa sacramentum extreme vnctionis consideranda sunt septem. Primo que est eius materia. Secundo que est eius forma. Tertio quis est eius minister. Quarto quis sit eius effectus. Quinto quibus debet dari. Sexto in quibus partibus corporis debet fieri. Septimo et vltimo considerandum est

vtrū debeat iterari. ¶ Que est materia huius sacramēti Est oleū oliuarū ab epō benedictū. Ratio hui⁹ est institutio xpi q̄ instituit ipm fieri in oleo: qn̄ misit apl'os vngere infirmos oleo et sanare eos. Et huic cōcordat pmulgatio scti Jacobi dicentis. Infirmat' q̄s ex vobis: īducat presbyteros eccl'ie / vt orent sup eū vngentes eū oleo sancto. ¶ Que est forma huius sacramēti? Sunt v̄ba q̄ dicit sacerdos q̄ vngit infirmū: scz ista / Per istā vnctionem et suā piissimā miaz idulgeat tibi de⁹ q̄cq̄d deliq̄sti per visum / auditū. &c. ita q̄ i ista forma tāgitur v̄tus isti⁹ sacramēti: de qua dicet' ifra qn̄ agetur de eius effectu. ¶ Nota q̄ differētia est inter formas aliorū sacramētorū et istius: q2 forme aliorū sacramētorum scd̄z Ambrosiū sunt indicatiue: vt p3 discurrēdo p singulas: s3 forma isti⁹ sacramēti est optatiua: vt p3 aspiciēti. ¶ Quis est minister huius sacramēti. Est p̄sbiter / et nō alius. vn̄ nullus nisi sit pbr̄ pōt ministrare istud sacramentū / qd̄ p3 ex p̄dicta auctoritate Jacobi. Infirmat' q̄s ex vobis. &c. Cuius ratio est: q2 ille q̄ h3 dispēsare sacramenta corporis christi mistici oportet q̄ habeat potestatē supra corp⁹ xpi verum: sed iste est solus p̄sbiter / q̄re sol⁹ pbr̄ h3 ministrare istud sacramentū. Nec est istātia de baptismo: q2 baptism⁹ ē maxime necessitatis: ideo oportet q̄ habeat ministrū maxime cōmunē. ¶ Quis est effect⁹ isti⁹ sacramēti? est sanatio debilitatis sp̄ualis. Est etiā ali⁹ effectus: q2 p ipm pctā venialia et etiā mortalia oblita remittunt' et gr̄a habita auget'. Est et alius effectus: q2 si sit expediēs aie suscipientis sanitas corporalis sibi restituit' v̄tute istius sacramenti Probant' oia p̄dicta p auctoritatē iam dictā. Jacobi. v. Infirmat' q̄s ex vob; &c. ¶ Nota q̄ istud sacramētū extreme vnctionis d3 solū dari ifirmis / et nō oibus: s3 solū illis q̄ sunt in p̄iculo et sunt ppinqui morti: q̄ cū deuotiōe an̄ petierāt. Vn̄ i isto sacramēto debēt iungi ocl'i / aures / os

nares/manus/pedes/ꝛ renes. ¶ Sꝫ qd fiet de ceco a natiuitate/vel de surdo qui non peccauit ꝑ visuꝫ/nec ꝑ auditū/vel de claudo qui non peccauit per gressuꝫ. Nunqd debet inungi in istis mēbris? Dico ꝙ sic: qꝛ licet cecꝰ non peccauerit videndo. tn̄ forte peccauit inordinate visum appetendo. Et idem dico de surdo et claudo. ¶ Utrum istud sacramentum possit iterari cum in isto sacramento nō imprimatur caracter? Manifestū est ꝙ potest iterari: cū homo possit multotiens ad mortem infirmari.

¶ De sacramento matrimonij.

Circa sponsalia consideranda sunt quinqꝫ. Primo quid sint sponsalia/ꝛ vnde dicantur. Scd̄o qualiter contrahentur. Tertio in qua etate contrahi possunt. Quarto quis sit effectus sponsaliū. Quinto qbus casibus dissoluunt̄ sponsalia. Que sunt sponsalia? Sūt futurarū nuptiarū promissio. Ex qua diffinitione q̄ cōmunis est canonistis ꝛ legistis patet ꝙ sponsalia debēt p̄cedere matrimonium sicut p̄sens p̄cedit futurum. Et dicūtur de spondeo spondes/quod est idem ꝙ promitto. tis. ¶ Contrahuntur autem sponsalia quattuor modis. Uno modo nuda promissione/vt qn̄ dicitur: accipiā te i vxorem/et accipiam te in virū. Scd̄o modo datis arris sponsaliū: vt puta pecunia vel aliquibus alijs rebꝰ. Tertio modo anuli subarratiōe: ꝛ istud dicitur vulgariter desponsatio: sed proprie subarratio nuncupatur. Quarto modo interueniente iuramento: ita tamē ꝙ semper sint verba de futuro vt dictum est: quia si essent verba de p̄senti non essent sponsalia/sed matrimonium. ¶ Quid est matrimonium? Est viri et mulieris legitima coniunctio indiuiduam vite cōsuetudinem retinens. Non aūt dicit̄ viri et mulierum/nec viroꝝ et mulieris: quia nec vnus vir plures mulieres: nec vna mulier plures viros habere potest. Dicit indiuiduam vite. ꝛc̄. Hoc est ꝙ neuter

absq consensu alterius potest continentiam profiteri vel orationi vacare: et quod inter eos dum viuunt permanet vinculum coniugale. Aliter diffinitur matrimonium Est viri et mulieris coniunctio vite communis consortium diuini et humani iuris communicatio. Dicitur autem matrimonium de mater. tris. et munio munis. Unde matrimonium est quasi matris munium. id est officium quia dat mulieribus esse matres: vel ideo magis denominatur a matre quam a patre: quia eius officiu magis apparet in matrimonio quam officiu viri. De penitentia.

QUid est penitentia? est preterita peccata plangere et plangenda non iterum committere / et hoc secundum ambrosium. Secundum autem Augustinum penitentia sic diffinitur: penitentia est quedam doloris vindicta puniens in se quod se dolet comisisse. Et dicitur penitentia de pena pene. et teneo tenes. quasi pene tentio inquantum scilicet penitens per penam quam sustinet punit se propter illicita que commisit. Uel aliter diffinitur sic. Penitentia est quedam res optima et perfecta omnes defectus reuocans ad perfectu. Penitentiarum alia est solenis alia publica: alia priuata. Penitentia solennis est illa que imponitur ab episcopo: vel de mandato eius a sacerdote. Penitentia publica est proprie illa que in facie ecclesie non tamen cu predicta solennitate fit: sicut quando iniungitur peregrinatio per mundum cum baculo cubitali vel cum veste aliqua vel cum aliquo tali. Et credo quod talis penitentia posset iterari totiens quotiens iteraretur peccatum Penitentia priuata est illa que singulariter et priuate fit cum quis quotidie pecta sua confitetur secrete sacerdoti. Et de ista specialiter hic intenditur. Sciendu est quod sunt tres partes penitentie: scilicet oris confessio / cordis contritio / et operis satisfactio. Quid est contritio. Est dolor voluntarie pro pectis assumptus cu proposito con-

fitendi et satisfaciendi. Si eni pctm̄ (teste btō Augusti.) agim⁹/nec est voluntariū/iam nō est pctm̄. Sic cōtritio dz esse a deo voluntarie assumpta. q̄ si nō est voluntaria iā non est contritio. Et ratio istorum est: q2 oportet q̄ oīs actus meritorius et demeritorius sit ad voluntatē elicitus siue imperatus/ alias non esset meritorius/nec demeritorius. Unde differentia est inter contritionē/et fractionem nā fractio est qñ res frangitur in magnas partes. Contritio est qñ frangitur seu teritur in minutas partes. Dolor ergo de pctis dr̄ contritio/ꝛ non fractio. Ad designandum q̄ non solum penitens debet de peccatis suis in generali cōteri ymo ēt de quolibet in speciali.

¶ Quid est satisfatio? Est peccatorū causas excidere et earū sugestionibus aditū non indulgere. Ita q̄ ī ista diffinitione duo tanguntur que debent esse in omni satisfactione. Sicut eni bona medicina ꝛ cōpleta debet esse curatiua infirmitatis p̄terite et p̄seruatiua respectu future ita et satisfactio debet esse remedium peccati preteriti et cautela respectu futuri? Primum tangitur/cum dicitur peccatorum causas excidere. Secundum/cum dicitur earum sugestionibus aditum non indulgere.

¶ Finit presens codiculus instructorius
Impressus Pictauis. Anno domini
Millesimo. CCCCC. xvi.
die vero xxii. Mensis
Augusti.

